

Fundamentul antropologic al conceptelor de suveranitate și utopie¹

---

dr. Mihail Ungheanu²

Rezumat:

Idea de bază a acestui text este că următoarele două concepte, adică conceptul de suveranitate și utopie, deși la prima vedere diferite și cu aplicare în domenii diferite, au totuși puncte comune. Referențialul comun al acestor două concepte este cel de antropologie politică moderă și cel de filosofie politică modernă, însă ele trimit la o structură mai de profunzime a modului de-a-fi-în-lume al omului. Voi argumenta, plecând de la antropologia filosofică a lui Arnold Gehlen, dar și de la teoria imaginarului elaborată de Jean Jacques Wunenburger/Gilbert Durand că aceste două concepte se referă la niște aspecte ale ființării umane esențiale, la condiția lui de ființă culturală și de ființă caracterizată prin lipsă (*Mangelwesen*). Omul, biologic vorbind, nu are același echipament ca restul animalelor, nu are o specializare și o nișă ecologică. Nu are gheare, nu are blană, nu aleargă precum un ghepard, fiind nevoit pentru a exista să îndeplinească anumite lucruri. Trebuie să se formeze pe sine, nevoile și dorințele sale, și trebuie să își creeze singur un mediu în care să poată trăi, mediul numit cultură de către Arnold Gehlen. Suveranitatea și utopia își au rădăcinile aici, în această nevoie fundamentală de a arunca o privire sinoptică asupra existenței, de a ordona și controla propria natură, ca și natura înconjurătoare. Utopia, în acest sens, este o prelungire a necesității de a deveni suveran peste sine și peste mediu, este un model de exersare și construire a suveranității.

Cuvinte cheie: utopie, suveranitate, imaginație/imaginar

Abstract:

The main idea of this text is that the concepts of sovereignty and utopia, though at first glance without any apparent connection, do in fact have a common reference, which is the one of modern political philosophy and political anthropology. They pertain also to the mode of being of man as such, to his specific way of inhabiting the world. Besides that I argue with the help of the Arnold Gehlen philosophical anthropology and Jean Jacques Wunenburgers/Gilbert Durands theory of imaginary that this both concepts express some essential features of man and that they pertain to his condition as *Mangelwesen*, as a being which is characterized through lack. Human beings do not have the natural equipment of the other living beings, no claws, no fur etc, therefore they have to find a way to maintain their existence. Man need to shape himself, his needs, his wishes, and also to create and control this created environment. Utopia is rooted in this need of conceiving a blueprint for man to exercise sovereignty over the environment and himself.

Tags: utopia, sovereignty, imagination/imaginary

Ipoteza de care acest text, urmând procedeul lui Jean Jacques Wunenburger de a situa utopia în structurile antropologice ale imaginarului, este că și conceptul de suveranitate – deși de proveniență teologică – împărtășește împreună cu utopia rădăcini parțial comune, existând un teren comun pentru cele două. Această afirmație se sprijină pe idea că cele două concepte se referă la aspecte ale tipului de ființare specific omenească, pe care Arnold Gehlen a denumit-o *Mangelwesen* (Gehlen, 1950, p.10, p.33, p.354), acest concept desemnând o ființare-în-lume care este defiinită de lipsa echipamentului biologic și fizic necesar pentru supraviețuire, lipsită de specializarea organelor pentru o anumită funcție, viața depinzând de crearea unei lumi proprii, pe care o impune naturii. Mediul autentic de existență pentru om este cultura, adică o lume creată, care pleacă de la necesitatea omului de a-și configura, crea mediul și de a face viitorul previzibil, pentru a putea să trăiască. Omul nu trăiește în prezent, în clipă, el trăiește în viitor, și trebuie să încerce să controleze

---

¹ Anthropological foundation of the concepts of sovereignty and Utopia

² email: mihail_li@yahoo.com

lucrurile și să își făurească unelte de care natura l-a lipsit. De asemenea, omul este ființa neterminată – *unferitg* – caracterizată de plasiticitate și de un sistem de pulsuni regrabil, care poate fi educat, dresat astfel încât omul să își vadă de interesele de durată, nevoi etc., ce nu pot fi satisfăcute pe moment. Ambele sunt întemeiate în constituția psihobiologică a omului.

Imaginarul, conform sociologului francez Gilbert Durand reprezintă o colecție de imagini, simboluri, arhetipuri, scheme, care se situează între presiunile venit din interiorul organismului și presiunile externe. Imaginarul este produsul unui traiect antropologic (Durand, 1998, p. 36-37). La rândul lor, aceste imagini se asociază între ele conform anumitor criterii, alcătuind registrele de imagini, în număr de trei, dar subordonate clasificării regim diurn/regim nocturn al imaginii. La baza acestora se află însă schemele provenite din reflexele dominante, precum domianța posturală – faptul că omul este o ființă bipedă, apoi dominantă sexuală și cea digestivă. Regimul diurn este cel ce ne interesează în principal, regim numit erotic. Ele e structurat de dominantă posturală, de mișcarea de a se înălța, de a sta drept. El conține referințe la tehnologia armelor, la ideea de suveran mag și războinic, la ritualuri ale purificării și înălțării, la gestul tăierii/separării (gest simbolic și esențial pentru utopie), al despărțirii a ceva de ceva, al delimitării etc. (Durand, 1998, p. 51). Regimul diurn este numit antitetic și schizoid, fiind foarte bine caracterizat de schema separării și a unei anumit tip de închidere. Spada e o emblemă a acestui regim al imaginarii, dar și imaginile luminii sau soarelui, universul fiind văzut ca tăiat sau structurat conform unor linii de ruptură discordante. *Stimmungul*, ca să folosim o sintagmă heideggeriană, sentimentul ontologic sub care e deschisă lumea de acest regim al imaginii este orientat către luptă, separare, purificare, către cucerirea și supunerea spațiului exterior, relația cu realitatea fiind de neasumare, de neadaptare, ideea de asumare a acesteia fiind resimțită ca amenințare de către cel aflat sub domnia acestui regim al imaginarii. Această abordare a lumii este analitică, solidară cu concepția unui cosmos mecanizat, rigid geometrizat și uniformizat, aici domnind simetria, planului riguros, logica formală. Există aspecte vizibile în expresiile patologice ale acestui imaginar, la anumiți bonavi psihici constatându-se, cel puțin pe planul expresiei verbale, verbalizând dispariția noțiunii de timp și a expresiilor aferente, totul fiind exprimat sub forma unui prezent spațializat (Durand, 1998, p. 126). Separarea, diferențierea față de restul existenței, evacuarea timpului și a trecutului, ruptura cu practicile culturale considerate normale, alături de imaginea unui soare suveran ce distruge orice urmă de întuneric și de adâncime ce încalcă transparența, sunt trăsături ale utopiei. Imaginea acestui soare atotputernic care străbate și luminează totul este legat de o schemă ascensională, de imaginea luminii, dar și a ochiului atotvăzător – ochiul și soarele fiind atribute sau simboluri ale Zeului - al puterii suverane, este resurgența unui simbolism mitic și teologic, aplicat asupra omului și societății perfecte, ele simbolizând puterea care supravehează și dirijează totul, numai că, în utopie, ele s-au laicizat. Ele sunt semnele pricipiului suveranității, de care vorbea Gerard Mairet, suveranitate care este o autodivinizare a omului. Imaginarul este funcția speranței în om, prin care face față trecerii timpului, este funcția negării eufemizării timpul, făcându-l să apară ca ceva pozitiv, nu doar ca o manifestare a unei entropii de neînving. El este negarea devenirii fatale, este antidestin și antimoarte (Durand, 1998, p. 403). Este întruchiparea speranței esențiale, suține Durand, dar utopia reprezintă o patologie a acestei funcții legitime și necesare omului, o patologie ce generează totalitarism.

„Cetatea devine un organ, o mașinărie care deschide poarta unei tehnologii. [...] Utopia devine deciun laborator mental al mașinăriilor întru fericire, centrate pe un singur imperativ - cel alreuşitei și al Puterii” (Wunenburger, 2001, p. 154).

Omul constituie o breșă în cadrul ordinii ființelor vii. El este ceea ce Arnold Gehelen numește o ființă care trebuie să ia atitudine față de sine, o ființă care e caracterizată, dacă folosim limbajul heideggerian, de înțelegere/comprehensiune ca trăsătură fundamentală a modului de a fi în lume. Interpretarea pe care și-o dă propriei ființări, propriei existențe nu este un moft, ci este un act necesar, fie că e vorba de a exista conform determinațiilor ontologice, fie din punct de vedere practic, al existenței de zi cu zi. Existența pentru om este în permanență o sarcină, ce trebuie mereu reluată:

„Sie bestehen in der tätig gelösten Aufgabe, sich in der Welt zu orientieren, daß sie ihm verfügbar wird und in die Hand fällt.”³

Modul în care omul își interpretează ființa deschide căi diferite de a concepe ordonarea, domesticirea lumii, diverse moduri de a reduce surprizele care îi afectează sau îi pot afecta existența. Ele definesc modul în care omul va concepe aceste probleme și le va rezolva. De aceea, omul este o ființă care trebuie să ia atitudine față de sine (Gehlen, 1950, p. 9).

Omul este o ființă lipsită de echipamentul biologic adecvat prin care să facă față divereselor pericole, este lipsit de instincte autentice, el nu este adaptat exclusiv la o nișă ecologică. La stimuli nu reacționează imediat și nemijlocit precum animalele. Există un hiatus între stimul și reacție, care face posibil ca omul să își educe și orienteze sistemul pulsional în funcție de interesele lui de durată. Nevoia de ordonare începe încă de la nivelul bombardamentului de stimuli pe care trebuie să îi ordoneze, această activitate de ordine ajungând până la planificarea situațiilor în mod conștient. Omul își creează propriul mediu, pe care îl poate transporta. Acest mediu este cultura (Gehlen, 1950, p. 38), care începe o dată cu organizarea și ordonarea stimulilor, așadar a creării unei experiență coerente. Omul este o ființă neterminată, *unfertig*, nespecializată. Omul trebuie să se facă pe sine, să își determine direcția de desăvârșire. Aceasta este un punct în care intervine utopia, care poate fi privită ca o expresie înaltă a acestei nevoi a omului de a-și crea propriul mediu de existență, de a ordona lumea și de a o lua în stăpânire. La originea utopiei se află o funcție legitimă și necesară a omului, înrădăcinată în condiția umană. Omul nu doar își trăiește viața prins în prezent precum un animal, ci este mereu orientat spre viitor, pentru a putea stăpâni prezentul. De aceea Gehlen afirmă că omul își conduce viața – *er führt sein Leben*, lucru care se petrece din necesitate – *aus erster Not*. Omul este o ființă expusă, cu o viață nesigură și care trebuie să facă față provocărilor ce pot veni oricând. Chiar și faptul că mai trăiește o zi este/era o mare reușită pentru om (Gehlen, 1950, p. 17). Toate funcțiile sau facultățile înalte pe care le are omul: gândire, imaginație, limbaj iau parte la acest proces. Limba, gândirea desăvârșesc procesul de ieșire de sub domnia actualului făcând posibile anticiparea și previziunea corectă și construirea de modele de situații ipotetice sau de dorit, pe baza cărora să fie modelat prezentul și situația în care se găsește omul la un moment dat. Ele se regăsesc în acest hiatus dintre asaltul stimulilor și lipsa de reacție imediată și nemijlocită, hiatus care este organizat încă de la o treaptă senso-mortie. Hiatus în care intră toate instituțiile umane, dar și lumea exterioară internă, așadar interiorizarea exteriorului, care poate căpăta calitatea de imaginar, așa cum îl definește Gilbert Durand. Imaginarul are de-a face cu timpul, cu eufemizarea lui, cu transformarea existenței în ceva suportabil, adică exact ceea ce fac cultura, imaginația etc. la Gehlen. Utopia și ea are tendința de a anula timpul în proiectele sale, așa cum am menționat. Pentru Gehlen, dimensiunea viitorului și a timpului este esențială pentru om, acest timp trebuind și el să fie receptat nu doar sub formă distrugătoare entropic, ci și sub o formă care să permită o existență umană care să genereze dorința de a merge înainte, așadar de a motiva acțiunile necesare supraviețuirii umane. Imaginarul este componentă esențială a ființării caracterizate de către Gehlen ca fiind definită prin acțiune și a omului ca ființă care trebuie să își autointerpreteze existența și să ia o atitudine față de ea.

Concluzii

Cultura reprezintă totalitatea condițiilor transformate prin efortul uman, dar și facultățile pe care le dobândește omul prin acest efort. Utopia reprezintă o formă concentrată de proiectare a unui asemenea efort, care necesită ca posibilitate dobândirea unei atitudini de suveranitate față de natura înconjurătoare. Suveranitatea e implicată deja din momentul în care nu mai este sub imperiul prezentului, din faptul că trebuie să se desprindă de condițiile nemijlocite de existență și să ordoneze experiența și natura înconjurătoare. Suveranitatea se dobândește încet-încet o dată cu învățarea mersului, a coordonării membrilor, lucru care este făcut posibil datorită faptului că întreaga ființă a omului e orientată de la început spre acțiune și că nu se naște cu mișcări sau moduri

---

3., „Aceste operații constau în sarcina ce trebuie rezolvată activ, sarcină ce constă în a se orienta în lume, în a o face disponibilă și a o face proprietatea omului”, Gehlen, op. cit., p. 46.

de comportament gata făcute, prescrise de instinct sau programare genetică. Suveranitatea este răspunsul dat la faptul că omul este această ființă caracterizată de lipsuri, care trebuie să-și creeze singură condițiile proprii de existență. Suveranitatea este înscrisă potențial încă din domeniul senzomotoriu și din alcătuirea pulsională a omului, aceasta din urmă fiind accesibilă conștiinței, fiind reglabilă și orientabilă. În aceste condiții, utopia sub formă explicită de proiect reprezintă forma în care se exprimă un proiect ideal de exercitare a suveranității omului asupra naturii, societății și asupra istoriei, chiar dacă capătă dimensiuni exagerate, patologice și totalitare. Urmând în acest spațiu restrâns aici ideile susținute de Arnold Gehlen, putem spune că ideile de suveranitate și utopie trebuie înțelese plecând de la om ca fiind singura ființă caracterizată prin acțiune (*Handlung*), aceasta implicând o anumită atitudine față de natură, de lume, precum orientarea spre viitor, capacitatea de a anticipa și planifica, de a construi situații imaginare, ce pot fi transpuse în practică etc. Înțelese în anumite limite, funcțiile pe care le exprimă și le întruchipează conceptele de suveranitate și utopie sunt legitime. Suveranitatea desemnează faptul că omul e o ființă cu o poziție deosebită în cadrul naturii, care nu e stăpânită de reacția nemijlocită față de stimuli, care își poate educa sistemul pulsional și care poate ordona și lua în stăpânire natura, mediul etc., iar utopia reprezintă această capacitate de a ordona și configura realul dusă până la patologic.

Bibliografie:

- Bodin, J. (1992). *On Sovereignty. Four Chapters from The six Books of the Commonwealth*, tr. Julian H. Franklin. New York, Cambridge University Press.
- Duffel, S. V. (2007, Ianuarie). Sovereignty as a Religious Concept. *The Monist*, vol. 90, No. 1 (*Sovereignty*), pp. 126-143.
- Durand, G. (1998). *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală*, tr. Marcel Aderca. București, Univers enciclopedic.
- Gadamer, H. (1960). *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Tübingen, J.C.B. Mohr.
- Gehlen, A. (1950). *Der Mensch. Seine Natur und seine Stellung in der Welt*. Wiebelsheim, Aula Verlag.
- Halter, U. (2007). *Was bedeutet Souveränität?* Tübingen, Mohr und Siebeck.
- Heidegger, M. (1977). *Die Zeit des Weltbildes, în Gesamtausgabe, bd. 5. (Holzwege)*. Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann.
- Mairet, G. (1994). *Le principe de souveraineté. Histories et fondements du pouvoir moderne*. Paris, Gallimard.
- Morus, T. (2001). *Utopia*, tr. Cristina Jinga. Best Publishing.
- Ruyer, R. (1988). *L'Utopie et les utopies*. Brionne, Monfort.
- Schmitt, C. (2004). *Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von Souveränität*. Berlin, Duncker und Humblot.
- Schölderle, T. (2012). *Geschichte der Utopie*. Köln Weimar Wien, Böhlau.
- Wunenburger, J. J. (2001). *Utopia sau criza imaginarului*, tr. Tudor Ionescu. Cluj - Napoca, Dacia.

Yoran, H. (n.d.). More's Utopia and Erasmus No-place. *English Literary Renaissance*, vol. 35, nr.1,, pp. 3-30.